

سلامت معنوی و رفتار زیست‌محیطی (پیمایشی دربارهٔ جوانان شیراز)

مجید موحد مجد^۱

درنا سلامتیان^{۲*}

چکیده

امروزه کلان‌شهرها با مشکلات زیادی در زمینه محیط‌زیست روبرو هستند و جوانان درمقام بازیگران توانای عرصه-اجتماع، می‌توانند پایه‌گذار جریان آگاه‌سازی، جنبش اجتماعی مثبت و رفتار زیست‌محیطی مناسب و کاهش مشکلات در حوزه محیط زیست باشند. تحقیق حاضر باهدف مطالعه‌ی تبیین رفتار زیست‌محیطی جوانان شهر شیراز به-میانجی سلامت معنوی انجام شده است. جامعه‌ی آماری، کلیه‌ی جوانان شهر شیراز بوده‌اند که با استفاده از فرمول کوکران، تعداد ۴۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین و با استفاده از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای، انتخاب شدند. ابزار تحقیق، پرسشنامه‌ی استاندارد بود که با به‌کارگیری مقیاس‌های رفتار زیست‌محیطی (میرفردی و همکاران، ۱۳۹۶) و سلامت معنوی (پولوتزین و الیسون ۱۹۸۲) تدوین گردید. یافته‌ها حاکی از رابطه‌ی مثبت و معنادار بین سلامت معنوی (با دو بُعد سلامت وجودی و سلامت مذهبی) با رفتار زیست‌محیطی می‌باشد. از بین متغیرهای زمینه‌ای و جمعیتی نیز، میزان تحصیلات، میزان تحصیلات پدر، میزان تحصیلات مادر، طبقه اجتماعی و جنسیت، رابطه‌ی معناداری با رفتار زیست‌محیطی داشته‌اند. بر مبنای نتایج مطالعه، پیشنهاد می‌شود توجه ویژه‌ای به کشف و بازتعریف هویت جوانان و افزایش سلامت معنوی آنان مصطوف گردد و بدین‌طریق در جهت کاهش مشکلات زیست‌محیطی و افزایش رفتار زیست‌محیطی مسئولانه‌تر تلاش گردد.

کلید واژگان: جوانان، رفتار زیست‌محیطی، سلامت معنوی، شیراز، محیط زیست.

دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۲۸ - 2021/02/16

پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۰۲/۱۶ - 2021/05/06

۱. استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
(mmovahed@rose.shirazu.ac.ir)

۲. دانشجوی دکتری گروه جامعه‌شناسی، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.
(D.salamatian@gmail.com)

مقدمه و بیان مسأله

محیط زیست موضوعی فراگیر است و شامل منابع طبیعی، منابع انسان ساخت، اقتصاد، فرهنگ، روابط اجتماعی و نظام سیاسی می‌شود. در محیط زیست سالم تمام عوامل درگیر، در تعادل اکولوژیکی با یکدیگر قرار دارند (اکبری راد، ۱۳۹۶: ۷۳). تخریب محیط زیست را می‌توان برهم‌زدن تعادل اکولوژیکی دانست. این تعادل در محیط‌های طبیعی زمین، مثل آب و خاک و هوا به صورت خدادادی نهفته است (اسحاقی و همکاران، ۱۳۹۶: ۸۰) بنابراین اگر تعادل محیطی به هم بخورد منجر به ایجاد مشکلات زیست‌محیطی می‌گردد.

مشکلات زیست‌محیطی جهانی زندگی مردم جهان را با چالش‌های جدید و جدی مواجه کرده است. کشور ما نیز از این چالش‌ها، معضلات و نگرانی‌ها مصون نبوده است. طبق گفته موسسه صلح جهانی، در حال حاضر خطری که از جانب بحران قریب‌الوقوع زیست‌محیطی ایران احساس می‌شود، به مراتب بیشتر از خطر دشمنان خارجی و منازعات سیاسی داخلی است. بر اساس شاخص عملکرد زیست‌محیطی سال ۲۰۲۰ که از سوی دانشگاه ییلو کلمبیا انجام شده و ۲۲ فاکتور محیطی چون منابع آب، آلودگی هوا، تنوع زیستی، تغییرات آب‌وهوایی بررسی کرده بود، ایران از میان ۱۷۸ کشور مورد مطالعه، در جایگاه ۶۷ قرار گرفت» (گزارش شاخص عملکرد زیست‌محیطی، ۲۰۲۰).

امروزه کلان‌شهرها با مشکلات زیادی در زمینه‌های کالبدی، زیست‌محیطی، اجتماعی و فرهنگی روبرو هستند. افزایش جمعیت به‌همراه گسترش روزافزون شهرنشینی، نتایج زیان‌باری برای این‌گونه شهرها به‌همراه داشته است. یکی از کلان‌شهرهای مهم کشور، شهر شیراز است که در سال‌های اخیر با مشکلات متعددی در حوزه محیط زیست روبرو بوده است. جمعیت بیش‌ازاندازه‌ی شیراز (که نتیجه عدم‌برنامه‌ریزی صحیح و بارگذاری‌های بی‌رویه است)، موقعیت توپوگرافی شهر، وارونگی هوا، استقرار صنایع بزرگ و واحدهای عمده تولید و توزیع کالا، کمبود امکانات و تأسیسات جمع‌آوری و تصفیه پسماندها، ترافیک و بسیاری معضلات دیگر منجر به ایجاد عدید زیست‌محیطی شده و زیستن مطلوب در این شهر را با چالش روبرو کرده است (گلکار و فرهمند، ۱۳۸۹؛ اکبری و همکاران، ۱۳۹۸: ۱۲۹).

بسیاری از این مشکلات توسط انسان‌ها به‌وجود آمده است و درواقع انسان در حکم عامل تأثیرگذار و قربانی این بحران به‌شمار می‌رود (صالحی عمران و آقا محمدی، ۱۳۸۷: ۹۴) و قسمت اعظم پول، منابع و انرژی و خلاقیتش صرف رفع مشکلاتی می‌شود که خود به‌دست خود ایجاد کرده است (میلر^۲، ۱۳۸۷: ۷۸). از نظر مفهومی، رفتارهای زیست‌محیطی، مجموعه‌ای از کنش‌های افراد جامعه نسبت به محیط زیست است که در یک طیف وسیع، احساسات، تمایلات و آمادگی‌های خاص برای رفتار نسبت به محیط‌زیست را شامل می‌شود (حاجی‌زاده میمندی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵).

^۱ -Environmental Performance Index

^۲ - Miller

درواقع، رفتار زیست محیطی، به رفتاری گفته می‌شود که فرد هنگام مواجهه با محیط زیست از خود نشان می‌دهد و این رفتار براساس نظام اجتماعی، شخصیتی و فرهنگی هر فرد متفاوت است. این رفتار می‌تواند مثبت و در جهت حفظ محیط زیست باشد و یا می‌تواند منفی و غیرمسئولانه باشد. رفتار مثبت منجر به کنش آگاهانه و مسئولانه فرد می‌شود. رفتار زیست‌محیطی دارای شاخص‌های متعددی است که مراد از آن در این تحقیق مصرف انرژی و استفاده بهینه و استاندارد است.

جهت تغییر در رفتار، شناسایی عوامل مؤثر بر آن گام نخست است. یکی از معیارهای پیش‌بینی رفتارهای زیست‌محیطی، سلامت معنوی است. سلامت معنوی را حسی از ارتباط داشتن با دیگران، داشتن معنی و هدف در زندگی و داشتن اعتقاد و ارتباط با یک قدرت متعالی تعریف کردند (هاکز^۱ و همکاران، ۱۹۹۵ : ۳۷۱). سلامت معنوی می‌تواند از طریق اتصال بشر به قدرت متعالی و ایجاد هدف در زندگی، منجر به رفتار زیست‌محیطی مسئولانه شود. زمانی که مردم احساس کنند رفتارشان تحت نظارت یک قدرت والا است که جهان را منظم و برای استفاده تمام نسل‌های بشری، گیاهی و جانوری آفریده، نسبت طبیعت و حفظ آن درک کامل‌تری داشته و حفظ محیط زیست به هدفی بزرگ در زندگی‌شان تبدیل می‌شود.

از طرفی، محیط زیست اساساً به جوانان محتاج است و اگر قرار است محیط زیست سالمی داشته باشیم نیاز به گروهی از جوانان داریم که بتوانند با مردمان و جامعه محلی ارتباط برقرار کرده و به احیای مناطق و جنگل‌های تخریب شده کمک کنند؛ جوانانی که با اشتیاق به مذاکره و آموزش کسانی بپردازند، که محیط زیست را تخریب می‌کنند (درویش، ۱۳۹۵). از سویی دیگر، اغلب جوانان با بحران مواجه‌اند و احساس مفید بودن نمی‌کنند و خود را باری بر دوش جامعه می‌پندارند. لذا به نظر می‌رسد که محیط زیست مقوله‌ای است که می‌تواند تأثیر بسیاری در رفع چنین تفکری در جوانان داشته باشد. به‌طور خلاصه، جوانان به‌واسطه نقش بازیگران توانای عرصه‌ی اجتماع، می‌توانند پایه‌گذار جریان آگاه‌سازی، جنبش اجتماعی مثبت و رفتار زیست محیطی مناسب در حوزه محیط زیست کشور باشند. با توجه به مطالب بیان‌شده، پژوهش حاضر در پی آن است که رفتار زیست-محیطی جوانان شهر شیراز را بررسی کرده و رابطه آن با سلامت معنوی‌شان را مورد ارزیابی قرار دهد و به این پرسش پاسخ دهد که رفتار زیست‌محیطی جوانان شهر شیراز چگونه است و چه ارتباطی با سلامت معنوی آنان دارد؟

پیشینه تجربی

بیدهندی و همکاران (۱۳۸۹) تحقیقی باعنوان «نقش آموزه‌های دینی در حل بحران‌های زیست محیطی» را با روش تحلیلی و فلسفی انجام داده‌اند. از جمله نتایج این پژوهش می‌توان

^۱ -Hawks

پرداختن به مسئله بحران زیست‌محیطی با نگاهی نو و دین‌محور و ارائه راه‌حل‌های مبنایی دینی در این خصوص و نیز وجود شر در هستی در صورت تقابل انسان با محیط زیست را اشاره کرد.

ابراهیم سالاری و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی با عنوان «بررسی جایگاه محیط زیست در اسلام و نقش آن در توسعه پایدار» با روش اسنادی- کتابخانه‌ای انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که اجرای مبنایی ارزشی نظام اقتصادی اسلام می‌تواند با کاهش اثرات خارجی منفی زیست‌محیطی، زمینه تحقق توسعه پایدار و استیفای حقوق انسانی را ایجاد کرده و از این طریق بستر مناسبی برای محافظت از منابع طبیعی و محیط زیست فراهم کند.

نبوی و شهریاری (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان «دین، اخلاق و محیط زیست»، با روش پیمایش و با استفاده از تکنیک پرسشنامه بر روی شهروندان شهر اهواز انجام داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه مستقیم و معناداری بین متغیرهای احساس مسئولیت، اخلاق زیست‌محیطی و احیای ارزش‌های دینی و متغیر حفظ محیط‌زیست وجود دارد. همچنین بررسی تطبیقی مبنایی اسلام و جهان غرب در اخلاق محیط‌زیست نشان داد که اسلام به دلیل گونه‌ای نگرش به جهان هستی، از مبنایی و اصول مستحکم‌تری برای هدایت فکری عامل انسانی برخوردار است.

حبیبی و مصطفوی‌زاده (۱۳۹۶) تحقیقی با عنوان «رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران دریاچه زریوار» را با روش پیمایش در بین ۲۳۰ نفر از گردشگران دریاچه زریوار شهرستان مریوان انجام داده و به این نتیجه رسیده‌اند که رابطه معناداری بین سطح تحصیلات، چگونگی مسافرت و نوع اقامت بر میزان رفتارهای محیط‌زیستی گردشگران وجود دارد.

کاسالو و اسکاریو^۱ (۲۰۱۸) در تحقیقی با عنوان «رفتار و نگرش زیست‌محیطی شهروندان بالای ۱۸ سال اسپانیایی» دریافته‌اند که بین نگرش‌های قوی و رفتار زیست‌محیطی ارتباط مثبت و معناداری وجود دارد. در این تحقیق رابطه سن و تحصیلات با رفتار زیست‌محیطی تأیید شده است. همچنین زنان بیش از مردان رفتارهای طرفدار زیست‌محیطی را از خود نشان می‌دهند.

لیدلی^۲ (۲۰۱۱) تحقیقی با عنوان «تأثیر طبقه و متغیرهای فرهنگی بر رفتارهای زیست‌محیطی» را در شهر ماساچوست و بر روی داده‌های جمع‌آوری شده از طریق آژانس‌های مختلف ایالتی انجام و به این نتیجه رسید که طبقه اجتماعی تأثیر معناداری بر روی رفتار زیست‌محیطی شهروندان همچون بازیافت و عدم استفاده از خودروهای شخصی دارد.

مهمت اوغلو^۳ (۲۰۱۰) در تحقیقی با عنوان «عوامل مؤثر بر تمایل به رفتارهای حامی محیط زیست در خانه و محیط‌های تفریحی»، تعدادی از مردم نروژ را به‌عنوان نمونه بررسی قرار داده است. نمونه وی ۱۰۰۴ نفر از شهروندان ۱۸ سال نروژ بوده‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که درآمد، جنس، نگرانی‌های زیست‌محیطی و هنجارهای شخصی رابطه مثبتی با رفتارهای حامی محیط

^۱ -Casalo & EScario

^۲ -Laidley

^۳ -Mehmetoglu,

زیست دارند. همچنین زنان تمایل بیش‌تری برای انجام رفتارهای حامی محیط زیست از خود نشان می‌دهند.

جانسون^۱ و همکاران (۲۰۰۴) تحقیقی با عنوان «نقش تنوع قومی در اعتقاد و رفتار زیست‌محیطی» را انجام داده و به این نتیجه رسیدند که بین قومیت‌های مختلف و رفتارهای زیست‌محیطی تفاوت معناداری وجود دارد. آنان به این نتیجه رسیدند که بین سفیدپوستان و اقلیت‌های قومی در این زمینه تفاوت معناداری وجود دارد.

با مروری بر ادبیات تحقیق، پژوهشی که رابطه‌ی سلامت معنوی و رفتار زیست‌محیطی را مستقیماً مورد تحلیل و تبیین قرار دهد، مشاهده نشد و یافته‌ها نشان می‌دهد پژوهش‌هایی که به‌طور جداگانه، هر یک از مفاهیم سلامت معنوی و رفتار زیست‌محیطی را مورد بررسی قرار داده‌اند، به‌صورت غیرمستقیم و ضمنی به تأثیر این دو متغیر در قالب عوامل تأثیرگذار پرداخته‌اند. لذا عدم انجام این قبیل تحقیقات باعث می‌شود تا برنامه‌ریزی‌ها برای تغییر رفتار زیست‌محیطی به سمت رفتار مطلوب و مسئولانه به درستی صورت نگیرد. اگرچه تحقیقات گوناگون به بررسی متغیرهای زمینه‌ای و جمعیتی و ارتباط آن با رفتار زیست‌محیطی پرداخته‌اند، اما تحقیقاتی در زمینه ارتباط مجموع این عوامل به علاوه سلامت معنوی با رفتار زیست‌محیطی انجام نشده است. لذا تحقیق حاضر به بررسی ارتباط متغیر سلامت معنوی و رفتار زیست‌محیطی و عوامل زمینه‌ای و جمعیتی پرداخته است.

چارچوب نظری

سلامت معنوی نخستین بار توسط دیوید او موبرگ در سال ۱۹۷۱ تحت‌عنوان بهزیستی معنوی مطرح شد و او بیش از همه بر بهزیستی شخصی فرد و ارتباط با خدای او تأکید می‌کرد. سلامت معنوی شکلی از تجربه معنوی انسان در دو چشم‌انداز مختلف است:

الف: چشم‌انداز سلامت مذهبی که بر چگونگی درک افراد از سلامتی در زندگی معنوی‌شان هنگامی که با قدرتی بالاتر ارتباط دارند، متمرکز است.

ب: چشم‌انداز سلامت وجودی که بر نگرانی‌های اجتماعی و روانی افراد متمرکز است. سلامت وجودی در مورد این‌که چگونه افراد با خود، جامعه یا محیط سازگار می‌شوند، بحث می‌کند (الیسون، ۱۹۸۳).

طبق نظر موبرگ و بروسک^۲ سلامت معنوی سازه‌ای چندبعدی متشکل از یک بعد عمودی و یک بعد افقی است. بعد عمودی آن به ارتباط با خدا و بعد افقی آن به احساس هدفمندی و رضایتمندی در زندگی بدون درنظر گرفتن مذهب خاص اشاره دارد (دهشیری و همکاران، ۱۳۸۷):

^۱ -Johnson

^۲ -Muberg & bruseck

۱۴۵-۱۲۹). فیشر نیز ابعاد سلامت معنوی را به صورت ابعاد فردی، اجتماعی، محیطی و متعالی مطرح کرده است (فیشر^۱، ۱۹۹۸). در این مدل ویژگی‌های سلامت معنوی شامل اعتقاد به نیروی مافوق، نیاز به ارتباط با دیگران، هماهنگی درونی، حفظ تمامیت وجودی خود و سیستم‌های حمایتی قوی، مراقبت از طبیعت و حس ارتباط با جهان پیرامون است (فیشر، ۲۰۱۰: ۵۷-۴۹). همچنین، وست^۲ (۱۳۸۳) سلامت معنوی را متشکل از عناصر زیر می‌داند:

۱. بعد روحانی یا فرامادی: که به‌عنوان خدای مشخص فرد، خود فراتر یا بعد فرامادی تجربه می‌شود.
 ۲. معنا و هدف در زندگی: به این معنا که خلأ وجودی را می‌توان با زندگی معنادار پر کرد.
 ۳. داشتن رسالت در زندگی: فرد معنوی نوعی احساس وظیفه و تعهد دارد.
 ۴. تقدس زندگی: زندگی مشهور از تقدس است و دیگر اینکه سراسر زندگی مقدس است.
 ۵. بی‌توجهی به ارزش‌های مادی: رضایت را نه در مادیات، که در مسائل معنوی و روحی می‌توان یافت.
 ۶. نوع دوستی: به معنای تحت تأثیر دیگران قرارگرفتن، داشتن احساس عدالت اجتماعی و اینکه همه ما بخشی از آفرینش هستیم.
 ۷. ایده‌آلیسم یا آرمان‌گرایی: فرد جهانی بهتر را در ذهن به تصویر می‌کشد و تمایل دارد که این آرمان را برآورده سازد.
 ۸. آگاهی از تراژدی: درد، مصیبت و مرگ قسمتی از زندگی هستند و به آن رنگ و روح می‌بخشند.
 ۹. معنویت: معنوی‌بودن واقعی موجب تغییر همه جنبه‌های بودن و نحوه زیستن می‌شود، به این معنا که معنویت عصر جدید، در تجربه خود افراد از معنویت ریشه دارد.
- آیزن و فیش بین^۳، با این استدلال که در وهله اول مردم تصمیمات رفتاری خود را بر پایه بررسی معقول و منطقی اطلاعات در دسترس انتخاب می‌کنند، در وهله دوم مردم نتایج عملکرد خود را قبل از اتخاذ تصمیم مورد توجه قرار می‌دهند، مدل عمل منطقی را در سال ۱۹۷۵ برای پیش‌گویی و توضیح رفتار فرد طرح‌ریزی کردند سپس با توجه به محدودیت‌های حاکم بر نظریه به‌خصوص در مورد رفتارهایی که تحت کنترل ارادی افراد نیستند، عامل کنترل رفتاری درک شده را اضافه و نظریه مورد نظر را بسط دادند (گادین^۴، ۱۹۹۶) و بوسیله‌ی آیزن در اوایل دهه‌ی ۱۹۹۰ به‌عنوان یک مدل کلی از رفتار آگاهانه پیشنهاد گردید و مدل رفتار برنامه‌ریزی شده نام گرفت (آیزن^۵، ۲۰۰۴). بنابراین آیزن (۱۹۹۹) در این نظریه عامل سومی را در کنار دو عامل ذکر شده در نظریه‌ی عمل منطقی مطرح ساخت که به آن کنترل رفتار درک شده گفته می‌شود. زمانی که نگرش و هنجارهای ذهنی ثابت باشند، آسانی یا سختی انجام یک رفتار بر روی قصد و تمایل آن

¹-Fisher

²- West

³- Ajzen & Fishbein

⁴-Godin

⁵-Ajzen

رفتار اثر خواهد گذاشت. این تئوری با وجود سازه‌ی کنترل رفتاری درک شده تلاش می‌کند تا رفتارهای غیر ارادی را نیز پیش‌بینی کند (مادن و همکاران، ۱۹۹۲) در واقع دامنه‌ی گسترده‌تری از فاکتورها را به‌خصوص انگیزه‌های غیر محیطی و کنترل رفتار درک شده را در نظر می‌گیرد (استیج^۱ و همکاران، ۲۰۰۹). فرض اساسی آن این است که رفتار مستقیماً بوسیله‌ی تمایل به انجام آن رفتار تعیین می‌شود و این تمایل تحت تأثیر نگرش نسبت به آن رفتار، هنجارهای ذهنی و کنترل رفتار درک شده قرار می‌گیرد (آیزن، ۱۹۹۱). در واقع این مدل وقوع یک رفتار ویژه را پیش‌بینی می‌کند؛ مشروط بر این‌که فرد قصد انجام رفتار را داشته باشد. طبق این مدل قصد انجام یک رفتار توسط سه عامل پیش‌بینی می‌شود:

۱- فرد دیدگاه مثبتی نسبت به انجام آن رفتار داشته باشد (نگرش)

۲- فرد احساس کند برای انجام آن رفتار تحت فشار اجتماعی می‌باشد (هنجارهای انتزاعی)

۳- فرد احساس کند می‌تواند رفتار را انجام دهد (صندوقی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹۶۷).

مطالعات فراتحلیل تئوری رفتار برنامه‌ریزی شده نشان می‌دهد که سازه‌های تئوری به خوبی قصد و بعد از آن رفتار را پیش‌بینی می‌کنند (آرمیتیج، ۲۰۰۱). لازم به ذکر است که به دلیل پیچیدگی‌های رفتار و اینکه ممکن است محیط به فرد اجازه بروز رفتار را ندهد، تغییر آگاهی همیشه منجر به تغییر نگرش و تغییر نگرش همیشه منجر به تغییر رفتار نخواهد شد (جلالی و همکاران، ۱۳۹۳: ۵۰).

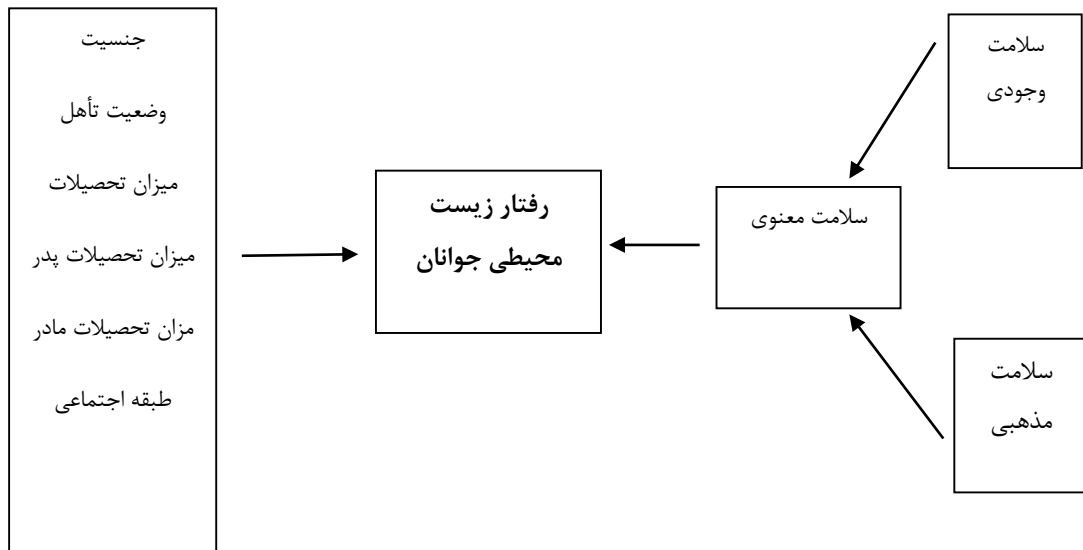
در الگوهای اخیر برای اندازه‌گیری نگرش، فرض بر این است که دانش از واقعیت‌های خاص، نگرش به آن‌ها را متأثر می‌سازد. برای نمونه آیزن (۱۹۹۸) بیان می‌کند در صورتی که افراد قانع نشوند عوامل خاصی در نابودی محیط نقش دارند، آن‌ها نگرش منفی به آن نخواهند داشت و دانش انسان به محیط، نوع نگرش وی به محیط را متأثر می‌سازد (کایزر^۲، ۱۹۹۹). بدین ترتیب، مطابق این نظریه افراد در صورتی رفتاری با پیامدهای مثبت زیست‌محیطی انجام می‌دهند که نگرش مثبت به آن رفتار داشته باشند، دیگران از آن‌ها انتظار آن عمل را داشته و آن‌ها را این‌گونه حمایت کنند و خودشان را برای انجام آن رفتار و تمایل به آن قادر و توانمند ببینند (کلوکتر و همکاران، ۲۰۱۳). در نظریه‌ی رفتار برنامه‌ریزی شده تأثیر عوامل بیرونی نیز در نظر گرفته می‌شود. رفتار زیست‌محیطی تحت تأثیر دامنه‌ی گسترده‌ای از عوامل خارج از کنترل فرد قرار دارد. مثلاً رفتار زیست‌محیطی تفکیک زباله زمانی برای فرد میسر است که این امکان به‌لحاظ ساختاری فراهم شده باشد. به بیان دیگر، فشارهای موقعیتی انجام رفتارهای زیست‌محیطی را آسان‌تر یا دشوارتر می‌کند. لذا نظریه

^۱- Steg

^۲- Kaiser

رفتار برنامه‌ریزی شده شامل فشارهای رفتاری خارج از کنترل افراد نیز می‌باشد (کایزر و همکاران، ۱۹۹۹؛ مانستد^۱ و همکاران، ۱۹۹۵).

با توجه به نظریه‌های معرفی‌شده، چارچوب نظری ترکیبی برای تبیین فرضیه‌های پژوهش به کار گرفته شده است. براساس نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده و باور تحلیلی این نظریه به نقش نگرش و رفتار ادراک شده در شکل‌گیری رفتار می‌توان به تأثیر سلامت معنوی بر رفتارهای محیط زیستی پرداخت. از آنجا که سلامت معنوی منجر به شکل‌گیری عقاید و نگرش‌های توحیدی مآبانه، هدف محور، معنانگر و نظاره‌گر بودن خداوند می‌شود، انسان طبیعت را مخلوق خداوند دانسته و خود را در برابر آن مسئول بداند و در نهایت رفتارهای مسئولانه‌تری را نسبت به محیط زیست اتخاذ می‌نماید. براساس چشم انداز سلامت وجودی، افراد جامعه نگران مسائل پیرامون خود از جمله مسائل محیط محیطی هستند و این نگرانی منجر به ایجاد دغدغه محیط زیستی و در نهایت سازگاری بیش‌تر با محیط و رفتار مسئولانه زیست محیطی می‌شود دیدگاه سلامت مذهبی نیز ارتباط بیش‌تر با خداوند را منجر به حساسیت بیش‌تر نسبت به محیط پیرامون و رفتار مناسب محیطی دانسته است.

مدل شماره ۱: مدل مفهومی تبیین رفتار زیست‌محیطی جوانان شهر شیراز به‌میانجی سلامت معنوی

فرضیه‌های پژوهش

به‌نظر می‌رسد بین سلامت معنوی و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

^۱ -Manstead

به‌نظر می‌رسد بین سلامت مذهبی و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز رابطه معناداری وجود دارد. به‌نظر می‌رسد بین سلامت وجودی و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز رابطه معناداری وجود دارد. به‌نظر می‌رسد بین جنسیت و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز تفاوت معناداری وجود دارد. به‌نظر می‌رسد بین وضعیت تأهل و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز تفاوت معناداری وجود دارد. به‌نظر می‌رسد بین قومیت و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز تفاوت معناداری وجود دارد. به‌نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز ارتباط معناداری وجود دارد.

به‌نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات پدر و رفتار زیست‌محیطی جوانان ارتباط معناداری وجود دارد. به‌نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات مادر و رفتار زیست‌محیطی جوانان ارتباط معناداری وجود دارد. به‌نظر می‌رسد بین طبقه اجتماعی و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز ارتباط معناداری وجود دارد.

روش‌شناسی

روش به‌کار گرفته‌شده در این پژوهش، روش پیمایشی بوده است. جامعه‌ی آماری، کلیه جوانان شهر شیراز بوده‌اند که با استفاده از فرمول کوکران^۱، اندازه‌ی نمونه ۳۸۷ نفر به‌دست آمد، اما برای دستیابی به برآوردی دقیق‌تر، اندازه‌ی نمونه به ۴۰۰ نفر افزایش یافت. همچنین از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای چندمرحله‌ای جهت یافتن نمونه‌ها، استفاده شده است. در این روش نمونه‌گیری، با توجه به هدف اصلی تحقیق، ابتدا از میان خوشه‌ها چند خوشه انتخاب گردید؛ سپس از میان خوشه‌ها، نمونه‌گیری انجام گرفت و رفته‌رفته از هر خوشه با شمارش بلوک‌های آن، متناسب با تعداد بلوک‌ها در هر خوشه، نمونه‌ها به‌صورت تصادفی از بین خانوارهای هر خوشه انتخاب شد. ابزار تحقیق پرسشنامه استاندارد بود که با استفاده از مقیاس رفتار زیست‌محیطی (میرفردی و همکاران، ۱۳۹۶) و مقیاس سلامت معنوی (پولوتزین و الیسون، ۱۹۸۲) سنجیده شد. برای تعیین پایایی مقیاس رفتار زیست‌محیطی، از هماهنگی درونی ابزار به روش آلفای کرونباخ استفاده شده است که مقدار آن برابر با ۰/۷۴ است. همچنین میزان آلفای کرونباخ بعد مصرف انرژی برابر با ۰/۸۲ و بعد استفاده بهینه و استاندارد برابر با ۰/۷۹ می‌باشد. برای ارزیابی پایایی مقیاس سلامت معنوی نیز از ضریب پایایی درونی (آلفای کرونباخ) استفاده شد که میزان آن برابر با ۰/۹۷ بوده است همچنین مقدار ضریب آلفای کرونباخ بعد سلامت وجودی برابر با ۰/۹۶ و بعد سلامت مذهبی برابر با ۰/۹۲ بوده است. در نهایت داده‌های پرسشنامه به‌وسیله‌ی نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شده است.

^۱ -Cochran

تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق

رفتار زیست‌محیطی

رفتاری مسئولانه (مثبت) یا غیرمسئولانه (منفی) است که انسان در برخورد با محیط زیست از خود بروز می‌دهد (کلماس^۱ و آجیمن، ۲۰۰۲). این مقیاس برگرفته از کار میرفردی و همکاران (۱۳۹۶) می‌باشد که دارای دو شاخص مصرف انرژی و استفاده بهینه و استاندارد است. گزینه‌های جواب این متغیر در یک سنجه ۵ قسمتی شامل موارد «خیلی کم»، «کم»، «متوسط»، «نسبتاً زیاد» و «خیلی زیاد» بوده است.

سلامت معنوی

گومز و فیشر سلامت معنوی را با اصطلاح حالتی از بودن، احساسات مثبت، شناخت ارتباط فرد با خود، دیگران و یک نیروی ماورایی و نیز فطرت تعریف می‌کنند که در صورت دارا بودن آن (سلامت معنوی) فرد احساس هویت، کمال، رضایتمندی، لذت، خرسندی، زیبایی، عشق، احترام، نگرش مثبت، آرامش، توازن درونی می‌کند و دارای هدف و جهت زندگی می‌شود (گومز و فیشر، ۲۰۰۳) این مقیاس، برگرفته از کار پولوتزین و الیسون (۱۹۸۲) می‌باشد که ۱۰ سؤال آن سلامت مذهبی و ۱۰ سؤال دیگر سلامت وجودی فرد را می‌سنجد. گزینه‌های جواب این متغیر در یک سنجه ۵ قسمتی شامل موارد «کاملاً مخالفم»، «مخالفم»، «بی نظرم»، «موافقم» و «کاملاً موافقم» بوده است.

اطلاعات و داده‌ها

الف: یافته‌های توصیفی

در این جدول متغیرهای جمعیت شناختی و زمینه‌ای تحقیق نمایش داده شده‌اند و مطابق نتایج آن ۵۱ درصد جوانان زن و ۴۹ درصد از آن‌ها مرد بوده‌اند. از نظر وضعیت تأهل، ۸۲/۸ جوانان مجرد و ۱۷/۱ درصدشان متأهل بوده‌اند. همچنین با توجه به اطلاعات جدول، بیش‌تر پاسخگویان دارای مدرک فوق دیپلم و کارشناسی (۶۱/۳ درصد) و کم‌ترین آنان دارای مدرک کارشناسی ارشد و دکتری (۱۹/۳ درصد) بوده‌اند. از لحاظ طبقه‌ی اجتماعی بیش‌تر افراد خود را متعلق به طبقه متوسط (۲۸/۵) و (۵/۵ درصد) از افراد خود را متعلق به طبقه‌ی بالا می‌دانسته‌اند. بیشتر جوانان (۴۹/۵ درصد) از لحاظ قومی فارس و ۲/۸ درصد از آنان متعلق به سایر قومیت‌های ذکر نشده در پرسشنامه بوده‌اند. همچنین اکثر پاسخگویان، میزان تحصیلات پدر خود را کارشناسی (۲۸/۵ درصد) و بیشترین میزان تحصیلات مادر خود را (دیپلم، ۳۱/۸) بیان کرده‌اند.

^۱ -Kollmuss & Agyeman

جدول شماره ۱: توصیف متغیرهای زمینه‌ای و جمعیت‌شناختی پاسخگویان

نام متغیر	طبقات متغیر	فراوا نی	درصد	نام متغیر	طبقات متغیر	فراوا نی	درصد
جنسیت	زن	۲۰۴	۵۱٪	وضعیت	مجرد	۳۳۱	۸۲/۸
	مرد	۱۹۶	۴۹٪	تأهل	متأهل	۶۸	۱۷/۱
قومیت	فارس	۱۹۸	۴۹/۵	میزان	دیپلم و زیر دیپلم	۲۵۱	۶۱/۳
	ترک	۵۸	۱۴/۵	تحصیلا	فوق دیپلم و کارشناسی	۱۰۹	۱۹/۳
	لر	۹۹	۲۴/۸	ت	کارشناسی ارشد و دکتری	۵۱	۱۹/۵
	بلوچ	۳۴	۸/۵	طبقه اجتماعی	پایین	۹۹	۲۴/۸
	سایر	۱۱	۲/۸		متوسط رو به پایین	۱۰۵	۲۶/۳
				پایین	۱۱۴	۲۸/۵	
				متوسط رو به بالا	۶۰	٪۱۵	
				بالا	۲۲	۵/۵	
میزان تحصیلات مادر	زیر دیپلم	۹۴	۲۳/۵	میزان	زیر دیپلم	۱۰۴	٪۲۶
	دیپلم	۱۲۷	۳۱/۸	تحصیلا	دیپلم	۱۰۶	۲۶/۵
	کارشناسی	۱۰۰	٪۲۵	ت پدر	کارشناسی	۱۱۴	۲۸/۵
	کارشناسی ارشد	۴۵	۱۱/۳	کارشناسی ارشد	کارشناسی ارشد	۵۱	۱۲/۸
	دکتری	۳۴	۸/۵	دکتری	دکتری	۲۵	۶/۳

با توجه به جدول شماره ۲، میزان سلامت معنوی اکثر جوانان (۷۲/۸) در سطح بالا قرار دارد و تنها ۴۹ نفر از آنان سلامت معنوی پایینی دارند همچنین میزان رفتار محیط زیستی جوانان (رفتار مسئولانه) در حد متوسط و برابر با ۶۱/۸ می‌باشد و میزان رفتار زیست محیطی جوانان در سطح کم و زیاد وضعیت تقریباً یکسانی قرار دارد.

جدول شماره ۲: توصیفی از میزان رفتار زیست محیطی و سلامت معنوی جوانان شهر شیراز

میزان رفتار زیست محیطی	فراوانی	درصد
کم	۷۵	۱۸/۸
متوسط	۲۴۷	۶۱/۸
زیاد	۷۸	۱۹/۵
میزان سلامت معنوی		
کم	۴۹	۱۲/۳
متوسط	۶۰	۱۵٪
زیاد	۲۹۱	۷۲/۸

ب: آمار استنباطی

فرضیه ۱: به نظر می‌رسد بین جنسیت و رفتار زیست‌محیطی جوانان شیراز تفاوت معناداری وجود دارد.

برای بررسی این که آیا تفاوت معناداری بین میانگین نمرات زنان و مردان و رفتار زیست محیطی آنان وجود دارد یا خیر، از آزمون تی مستقل استفاده شده است. بر اساس نتایج جدول شماره ۳، تفاوت معناداری بین میانگین نمرات زنان و مردان و رفتار زیست محیطی آنان وجود دارد.

جدول شماره ۳: بررسی تفاوت میانگین رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس جنسیت

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	T	سطح معناداری
جنسیت	۴۰۰	۱/۴۹	۱/۸۸	۰/۷۷۷	۲/۴۲	۰/۰۱۶

فرضیه ۲: به نظر می‌رسد بین وضعیت تأهل و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۴، به بررسی تفاوت معنادار بین وضعیت تأهل جوانان و رفتار زیست محیطی آنان پرداخته است که با توجه به نتایج جدول، بین وضعیت تأهل جوانان و رفتار زیست محیطی آنان تفاوت معناداری در سطح (۰/۰۰۳) وجود دارد.

جدول شماره ۴: بررسی تفاوت میانگین رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس وضعیت تأهل

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	T	سطح معناداری
وضعیت تأهل	۴۰۰	۱/۴۱	-۱/۹۲	۱/۰۶	-۱/۸۰	۰/۰۷۴

فرضیه ۳: به نظر می‌رسد بین قومیت و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز تفاوت معناداری وجود دارد.

برای بررسی این که آیا بین وضعیت تأهل جوانان و رفتار زیست محیطی آنان تفاوت معناداری وجود دارد یا خیر، از آزمون تی مستقل استفاده شده است که با توجه به نتایج جدول شماره ۵ بین قومیت جوانان و رفتار زیست محیطی آنان تفاوت معناداری وجود ندارد.

جدول شماره ۵: بررسی تفاوت میانگین رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس قومیت

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	T	سطح معناداری
قومیت	۴۰۰	۲/۰۰	۰/۰۵۷	۱/۱۵	۱/۱۰	۰/۳۵

فرضیه ۴: به نظر می‌رسد بین طبقه اجتماعی و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

برای بررسی رابطه‌ی بین دو متغیر طبقه‌ی اجتماعی و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است. با توجه به نتایج جدول شماره‌ی ۶، بین طبقه‌ی اجتماعی و رفتار زیست محیطی جوانان ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۶: بررسی تفاوت میانگین رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس طبقه اجتماعی

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	F	سطح معناداری
طبقه اجتماعی	۴۰۰	۲/۵۰	۰/۰۵۸	۱/۱۷	۴/۶۶	۰/۰۰۱

فرضیه ۵: به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

برای سنجش ارتباط بین متغیرهای میزان تحصیلات و رفتار زیست محیطی جوانان نیز از تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است که با توجه به جدول شماره‌ی ۷، بین میزان تحصیلات و رفتار زیست محیطی رابطه معناداری در سطح (۰/۰۰۲) وجود دارد.

جدول شماره ۷: بررسی تفاوت میانگین رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس میزان تحصیلات

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	F	سطح معناداری
میزان تحصیلات	۴۰۰	۱/۵۸	۰/۰۳۹	۰/۷۹۶	۶/۵۴	۰/۰۰۲

فرضیه ۶: به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات پدر و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

برای بررسی رابطه‌ی بین دو متغیر میزان تحصیلات پدر و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است. با توجه به نتایج جدول شماره‌ی ۸، بین میزان تحصیلات پدر و رفتار زیست محیطی جوانان ارتباط معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۸: بررسی تفاوت میانگین رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس میزان تحصیلات پدر

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	F	سطح معناداری
میزان تحصیلات پدر	۴۰۰	۲/۴۶	۰/۰۵۹	۱/۱۸	۱۸۰ ۳	۰/۰۰۵

فرضیه ۷: به نظر می‌رسد بین میزان تحصیلات مادر و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

برای سنجش ارتباط بین متغیرهای میزان تحصیلات مادر و رفتار زیست محیطی جوانان نیز از تحلیل واریانس یک‌طرفه استفاده شده است که با توجه به جدول شماره ۹، بین میزان تحصیلات مادر و رفتار زیست محیطی رابطه معناداری در سطح (۰/۰۱) وجود دارد.

جدول شماره ۹: بررسی تفاوت میانگین رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس میزان تحصیلات مادر

نام متغیر	فراوانی	میانگین	خطای استاندارد	انحراف معیار	F	سطح معناداری
میزان تحصیلات مادر	۴۰۰	۲/۴۹	۰/۰۶۰	۱/۲۰	۳/۲۹	۰/۰۱۱

فرضیه ۸: به نظر می‌رسد بین سلامت معنوی و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به اطلاعات جدول شماره ۱۰، هم‌چنین با توجه به مقدار ضریب همبستگی 0.392^{**} و سطح معناداری 0.000 بین سلامت معنوی جوانان شهر شیراز و رفتار زیست محیطی آنان رابطه معناداری وجود دارد. نتایج این آزمون، نشان‌دهنده‌ی وجود رابطه‌ی مثبت و معنادار بین سلامت معنوی و رفتار زیست محیطی جوانان در سطح 99% درصد می‌باشد. هر چه سلامت معنوی جوانان افزایش یابد، به همان نسبت رفتار زیست محیطی (رفتار مسئولانه) در جوانان بیش‌تر می‌شود.

جدول شماره ۱۰: همبستگی بین متغیر سلامت معنوی با رفتار زیست محیطی جوانان

نام متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
سلامت معنوی	۰/۰۰۰	0.392^{**}

فرضیه ۹: به نظر می‌رسد بین سلامت وجودی و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

بعد سلامت معنوی (سلامت وجودی) رابطه معناداری در سطح ۹۹ درصد با رفتار زیست محیطی را نشان می‌دهد. با توجه به مقدار ضریب همبستگی ۰/۳۹۷. ** و سطح معناداری ۰/۰۰۰ بین سلامت وجودی جوانان شهر شیراز و رفتار زیست محیطی آنان رابطه معناداری وجود دارد

جدول شماره ۱۱: همبستگی بین متغیر سلامت وجودی با رفتار زیست محیطی جوانان

نام متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
سلامت وجودی	۰/۰۰۰	**۰/۳۹۷

فرضیه ۱۰: به نظر می‌رسد بین سلامت مذهبی و رفتار زیست محیطی جوانان شهر شیراز رابطه معناداری وجود دارد.

با توجه به اطلاعات جدول شماره ۱۲، مقدار ضریب همبستگی ۰/۳۷۰. ** و سطح معناداری ۰/۰۰۰ بیانگر رابطه مثبت و معنادار بین سلامت مذهبی (بعد سلامت معنوی) جوانان شهر شیراز و رفتار زیست محیطی آنان می‌باشد در واقع هرچه سلامت مذهبی جوانان افزایش یابد به همان نسبت رفتار زیست محیطی مسئولانه‌تری اتخاذ می‌نمایند.

جدول شماره ۱۲: همبستگی بین متغیر سلامت مذهبی با رفتار زیست محیطی جوانان

نام متغیر	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون
سلامت مذهبی	۰/۰۰۰	**۰/۳۷۰

جهت پیش‌بینی متغیر وابسته رفتار زیست محیطی جوانان بر اساس مجموع متغیرهای پیش-بین (سلامت وجودی، سلامت مذهبی، جنسیت، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات، طبقه اجتماعی، میزان تحصیلات پدر، میزان تحصیلات مادر و قومیت) از تحلیل رگرسیون چندگانه به روش همزمان، در قالب جدول شماره ۶ استفاده شده است. بر اساس جدول شماره ۶ که متغیرهای سلامت وجودی، سلامت مذهبی، میزان تحصیلات (فوق دیپلم و کارشناسی)، میزان تحصیلات (کارشناسی ارشد و دکتری)، میزان تحصیلات پدر (زیر دیپلم)، میزان تحصیلات پدر (دیپلم)، میزان تحصیلات پدر (کارشناسی ارشد)، میزان تحصیلات پدر (دکتری)، میزان تحصیلات مادر (زیر دیپلم)، میزان تحصیلات مادر (کارشناسی)، میزان تحصیلات مادر (کارشناسی ارشد)، میزان تحصیلات مادر (دکتری)، طبقه اجتماعی (پایین)، طبقه اجتماعی (متوسط رو به پایین)، طبقه اجتماعی (متوسط رو به بالا)، طبقه اجتماعی (بالا)، قومیت (ترک)، قومیت (لر)، قومیت (کرد)، قومیت (عرب) و جنسیت (زن بودن) به علت وجود بیش‌ترین تفاوت معنادار با سایر گروه‌ها در مدل

باقی ماندند، ضریب همبستگی برابر با ۰/۵۱ است و این متغیرها قادرند ۶/۰۵ درصد از تغییرات متغیر رفتار زیست محیطی جوانان را تبیین کنند. بر این اساس، متغیرهای سلامت وجودی، میزان تحصیلات پدر (کارشناسی ارشد)، میزان تحصیلات پدر (دکتری)، طبقه اجتماعی (متوسط رو به پایین)، طبقه اجتماعی (متوسط) و طبقه اجتماعی (متوسط رو به بالا) تأثیر معناداری بر رفتار زیست محیطی جوانان دارند. متغیرهای میزان تحصیلات دیپلم و زیر دیپلم، میزان تحصیلات پدر (کارشناسی)، میزان تحصیلات مادر (دیپلم)، طبقه اجتماعی (پایین) و قومیت (ترک) به علت ایجاد هم خطی با سایر متغیرها از معادله حذف شدند.

جدول شماره ۶: تبیین رفتار زیست محیطی بر اساس مجموع متغیرهای اصلی، زمینه‌ای و جمعیتی

متغیر	R	R ² .adj	F	Sig	B	Beta	T	Sig
مقدار ثابت					۳۷/۸۵	-	۱/۷۸	۰/۰۰۰
وضعیت تأهل (مجرد بودن)	۰/۵۱	۰/۲۶	۶/۰۵	۰/۰۰۰	-۱/۳۰		۱/۳۰	۰/۰۱۹
سلامت وجودی					۰/۴۳	۰/۶۳	۳/۱۸	۰/۰۰۲
سلامت مذهبی					-۰/۲۳	۰/۶۱	۱/۳۲	۰/۰۱۸
میزان تحصیلات (فوق دیپلم و کارشناسی)					۱/۴۸	۰/۲۵	۱/۵۷	۰/۰۱۱
میزان تحصیلات (کارشناسی ارشد و دکتری)					۱/۳۵	۰/۰۷	۱/۴۴	۰/۰۱۵
میزان تحصیلات پدر (زیر دیپلم)					۰/۲۷	۰/۰۶	۰/۲۷	۰/۰۷۸
میزان تحصیلات پدر (دیپلم)					۰/۲۳	۰/۱۱	۰/۱۹	۰/۰۸۵
میزان تحصیلات پدر (کارشناسی ارشد)					۱/۹۴	۰/۰۱	۱/۹۸	۰/۰۰۴
میزان تحصیلات پدر (دکتری)					۳/۴۴	۰/۰۱	۲/۱۳	۰/۰۰۳
میزان تحصیلات مادر (زیر دیپلم)					۰/۸۹	۰/۱۰	۰/۸۸	۰/۰۳۷
میزان تحصیلات مادر (کارشناسی)					۰/۸۰۹	۰/۰۴	۰/۷۸	۰/۰۴۳
میزان تحصیلات مادر (کارشناسی ارشد)					-۱/۲۰	-	۰/۹۶	۰/۰۳۳
میزان تحصیلات مادر (دکتری)					۰/۰۷	۰/۴۹	۰/۰۵	۰/۰۹۵

		-					
۰/۰۲	۲/۲۸	۰/۰۳	۲/۴۹				طبقه اجتماعی (متوسط رو به پایین)
۰/۰۱	۲/۳۷	۰/۱۳	۲/۴۶				طبقه اجتماعی (متوسط)
۰/۰۳	۲/۰۷	۰/۱۴	۲/۴۴				طبقه اجتماعی (متوسط رو به بالا)
۰/۷۶	۰/۳۰	۰/۱۱	۰/۵۰۸				طبقه اجتماعی (بالا)
	-		-				
۰/۰۸	۱/۷۳	-۰/۰۱	۱/۸۴				قومیت (فارس)
۰/۵۷	۰/۵۶	۰/۰۸	۰/۴۹۵				قومیت (لر)
	-		-				
۰/۶۸	۰/۴۱	۱/۰۲۷	۰/۵۵				قومیت کرد
		-۰					
۰/۳۳	۰/۹۶	۰/۰۲	-۲/۱۷				قومیت عرب
	-						
۰/۱۵	۱/۴۴	۰/۰۴	۱/۰۲				جنسیت (زن بودن)
		-					

بحث و نتیجه‌گیری

در قرن حاضر رفتارهای زیست‌محیطی انسان، به عنوان یکی از مهم‌ترین و اثرگذارترین عوامل بر محیط زیست، مورد توجه بسیاری از جامعه‌شناسان زیست‌محیطی قرار گرفته است. در هر جامعه‌ای افراد برخورد به نسبت مشخصی در مورد محیط زیست از خود نشان می‌دهند که ممکن است این برخورد کاملاً مسئولانه یا کاملاً غیرمسئولانه یا رفتاری بینابین این دو باشد. رفتار شهروندان در برخورد با محیط‌زیست اطرافشان عامل مهمی در کاهش مخاطرات زیست‌محیطی است و تنها تغییر در رفتار انسانی می‌تواند این مشکلات زیست‌محیطی را کاهش دهد (صالحی، ۱۳۹۶: ۹۳).

الیسون مفهوم سلامت معنوی را متشکل از دو مؤلفه می‌داند که سلامت مذهبی نشانهٔ ارتباط با یک قدرت برتر یعنی خدا است و سلامت وجودی یک عنصر روانی اجتماعی است و نشانهٔ احساس فرد است از این‌که کیست، چه کاری و چرا انجام می‌دهد و به کجا تعلق دارد (الیسون، ۱۹۸۳). این مطالعه بر آن بوده است تا رابطه بین متغیرهای جمعیتی و زمینه‌ای و سلامت معنوی، از یک‌سو و رفتار زیست‌محیطی را از سوی دیگر مورد بررسی قرار دهد تحقیق حاضر با روش پیمایش و با استفاده از ابزار پرسشنامه در بین ۴۰۰ نفر از جوانان شهر شیراز انجام شده است و نتایج تحقیق حاکی از وجود رابطه مثبت و معنادار بین سلامت معنوی و رفتار زیست‌محیطی در بین جوانان است. نتیجه این تحقیق بیانگر آن است که جوانان به دلیل برخورداری از سلامت وجودی و سلامت

مذهبی نسبت به رفتارهای زیست محیطی خود حساسیت بیش‌تری دارند. سلامت معنوی حقیقتی است که شناخت‌ها، عواطف، کنش‌ها و ثمرات متجلی خواهد شد. برخورداری از شناخت یا معرفت ویژه نسبت به خدا، انسان و خلقت و رابطه متقابل آن‌ها دربردارنده پذیرش خدا، انبیای الهی و قوانین الهی است از آنجا که انسان معنوی معرفت ویژه‌ای نسبت به خدا، انسان و جهان هستی دارد تلاش می‌کند اعتقادات و باورهای معنوی خود را در اخلاق نشان دهد. یکی دیگر از مهم‌ترین شاخص‌های سلامت معنوی و حالات انسان معنوی، عواطف مثبت (محبت‌ورزی نسبت به خدا و انبیای الهی و تجربه معنوی) است (عباسی و همکاران، ۱۳۹۱: ۲۷).

در واقع جوانان به دلیل برخورداری از سلامت مذهبی (ارتباط نزدیک داشتن با خدا، درک نقش خداوند در زندگی، نقش خداوند در احساس سلامتی و اعتقاد به نقش مراقبتی و حمایتی خداوند) و برخورداری از سلامت وجودی (داشتن هدف برای زندگی، امیدوار بودن نسبت به آینده، مثبت و خوشایند دانستن تجربه زندگی و لذت بردن از زندگی) رفتار مسئولانه‌تری در برابر محیط زیست اتخاذ کرده‌اند.

ارتباط بین سلامت معنوی و رفتار زیست محیطی با نظریه رفتار برنامه ریزی شده همخوانی دارد. بر این اساس سلامت معنوی منجر به شکل‌گیری نگرش‌های مسئولانه در برابر محیط زیست شده و در نهایت بر رفتار زیست محیطی جوانان اثر گذاشته و منجر به رفتار زیست محیطی مسئولانه آنان می‌گردد هم‌چنین این یافته‌ها با نتایج تحقیق ابراهیم سالاری و همکاران (۱۳۹۲) و نبوی و شهریاری (۱۳۹۳) که نشان دادند ارزش و مبانی اسلام موجب رفتارهای حامی محیط زیست می‌شود، منطبق است و آن را تأیید می‌کند.

تحقیق حاضر هم‌چنین بیانگر رابطه معنادار بین طبقه اجتماعی، میزان تحصیلات، میزان تحصیلات پدر، میزان تحصیلات مادر و تفاوت معنادار بین جنسیت و رفتار زیست محیطی جوانان می‌باشد. وجود تفاوت معنادار بین جنسیت و رفتار زیست محیطی با نتایج تحقیق کاسالو و اسکاریو (۲۰۱۸) و مهمت اوغلو (۲۰۱۰) که نشان دادند بین جنسیت و رفتار زیست محیطی ارتباط معناداری وجود دارد، منطبق است و آن را تأیید می‌کند. وجود ارتباط معنادار بین میزان تحصیلات و رفتار زیست محیطی با نتیجه تحقیق حبیبی و مصطفوی‌زاده (۱۳۹۶) منطبق است هم‌چنین وجود ارتباط معنادار بین طبقه اجتماعی و رفتار زیست محیطی با نتیجه تحقیق لیدلی (۲۰۱۱) که نشان داد طبقه اجتماعی تأثیر معناداری بر روی رفتار زیست محیطی شهروندان هم‌چون بازیافت و عدم استفاده از خودروهای شخصی دارد، قابل انطباق است و آن را تأیید می‌کند. اگرچه جانسون و همکاران (۲۰۰۴) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که بین قومیت و رفتار زیست محیطی ارتباط معناداری وجود دارد، اما نتایج تحقیق حاضر حاکی از عدم ارتباط بین این دو متغیر می‌باشد. با توجه به نتایج مطالعه پیشنهاد می‌شود به افزایش سلامت معنوی جوانان پرداخت تا در نهایت منجر به رفتار زیست محیطی مسئولانه‌تر شود. این امر می‌تواند از طریق پخش برنامه‌های جذاب

رادیویی و تلویزیونی انجام گیرد. همچنین تولید محتوا در فضای مجازی نیز بسیار کارساز است و به اقناع و افزایش سلامت معنوی جوانان می‌انجامد. در کنار این موارد، آموزش‌های خانواده و تدوین کارگاه‌های جذاب می‌تواند در اثربخشی آموزش‌ها کمک کند و منجر به پیدا کردن هویت مذهبی جوانان و درک بهتر آنان از عالم هستی شود.

منابع

- ابراهیمی سالاری، تقی؛ صالح نیا، نفیسه و لشکری پور، فاطمه. (۱۳۹۲). بررسی جایگاه محیط زیست در اسلام و نقش آن در توسعه پایدار، مجموعه مقالات همایش ملی انسان، محیط زیست و توسعه پایدار، دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان.
- اسحاقی، سیدرضا؛ حجازی، یوسف؛ رضوانفر، احمد و علم بیگی، امیر. (۱۳۹۶). تحلیل لجیت اثرات ابعاد نوآوری و نگرش بر رفتار زیست محیطی روستاییان در ارتباط با فناوری‌های حفاظتی، تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی/ایران، شماره ۱، ص: ۷۹-۹۲.
- اکبری، مجید؛ بوستان احمدی، وحید؛ موسوی، چمران و حاجی‌پور، نازنین. (۱۳۹۷). ارزیابی وضعیت زیست‌پذیری مناطق کلان شهر شیراز از منظر شهروندان، برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، شماره ۳۷، ص: ۱۵۴-۱۳۴.
- درویش، محمد. (۱۳۹۵)، جوانان نقش کلیدی در حفاظت محیط زیست دارند، <https://www.borna.news>
- بیدهندی، محمد؛ کرباسی زاده، علی و شوراند، محسن. (۱۳۸۹). نقش آموزه‌های دینی در حل بحران‌های زیست محیطی، پژوهش‌های علم و دین، شماره ۱، ص: ۲۷-۷.
- جلالی، مرضیه؛ شمسی، محسن؛ روزبهانی، نسرین و کبیر، کورش. (۱۳۹۳). تأثیر آموزش مبتنی بر نظریه رفتار برنامه‌ریزی شده در ارتقاء رفتارهای پیشگیری‌کننده از عفونت ادراری در زنان باردار، مجله علوم پزشکی، شماره ۳، ص: ۵۷-۴۹.
- حاجی‌زاده میمندی، مسعود و فلک‌الدین، زهرا. (۱۳۹۱). بررسی رفتارهای زیست‌محیطی مسئولانه در بین شهروندان شهر یزد و عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر آن، مطالعات توسعه اجتماعی و فرهنگی، شماره ۳، ص: ۳۲-۹.
- حبیبی، فاتح و مصطفی زاده، سانا. (۱۳۹۶). بررسی رفتارهای محیط زیستی گردشگران دریاچه زریوار میوان، فصلنامه جغرافیا و توسعه، شماره ۴۷، ص: ۱۸۴-۱۶۳.
- دهشیری، غلامرضا؛ سهرابی، فرامرز؛ جعفری، عیسی و نجفی، محمود. (۱۳۸۷). بررسی خصوصیات روان‌سنجی مقیاس بهزیستی معنوی در میان جوانان، مطالعات روانشناختی، شماره ۱۶، ص: ۱۴۵-۱۲۹.

- صالحی، سهیلا. (۱۳۹۶). تأثیر سبک‌های تربیتی والدین بر رفتار زیست‌محیطی فرزندان در راستای حفاظت از محیط زیست، فصلنامه محیط زیست، منابع طبیعی و توسعه پایدار، شماره ۳، ص: ۱۰۴-۹۳.
- صالحی عمران، ابراهیم و آقا محمدی، علی. (۱۳۸۷). بررسی دانش، نگرش و مهارت‌های زیست محیطی معلمان آموزش دوره ابتدایی استان مازندران، فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۳، ص: ۱۱۷-۹۱.
- صالحی، صادق، کبیری، افشار و کریم زاده، سارا. (۱۳۹۵). بررسی نقش جنسیت در جهت‌گیری‌های زیست محیطی (مورد مطالعه: شهر ارومیه، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، شماره ۱، ص: ۰-۰.
- صندوقی، عطیه و راحلی، حسین. (۱۳۹۵). توسعه مدل رفتار برنامه‌ریزی شده برای تبیین قصد تولید محصولات ارگانیک بین گلخانه‌داران خیار شهرستان اصفهان با متغیر هنجار اخلاقی، مجله تحقیقات، اقتصاد و توسعه کشاورزی/ایران، شماره ۴، ص: ۹۷۴-۹۶۱.
- عباسی، محمود؛ عزیزی، فریدون؛ شمسی گوشکی، احسان؛ ناصری راد، محسن و اکبری لاله، مریم. (۱۳۹۱). تعریف مفهومی و عملیاتی سازی سلامت معنوی: یک مطالعه روش شناختی، فصلنامه اخلاق پزشکی، شماره ۶، ص: ۴۴-۱۱.
- گلکار، فروغ و فرهمند، علی‌رضا. (۱۳۸۹). آلودگی‌های محیط‌زیست، تهران، انتشارات ماندگار.
- محمدی، سمیه؛ سلمان‌پور، لیلیا؛ برهانی، فریبا و روشن‌زاده، مصطفی. (۱۳۹۷). هوش معنوی و سلامت معنوی در جوانان دانشکده پرستاری بروجن، نشریه پرستاری/ایران، شماره ۳۱، ص: ۹-۱.
- میلر، جورج تایلر. (۱۳۸۷). زیستن در محیط زیست، ترجمه: مجید مخدوم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- نبوی، سید عبدالحسین و شهریاری، مرضیه. (۱۳۹۳). دین، اخلاق و محیط زیست، فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۲، ص: ۸۳-۶۹.
- وست، ویلیام. (۱۳۸۳). روان‌درمانی و معنویت، مترجمان: شهریار شهیدی و سلطان‌علی شیرافکن، تهران، رشد.
- Ajzen, I. (1991). *The theory of planned behavior, Organ behavior and human decision processes*. 50, 179-211.
- Ajzen, I. (2004). *Constructing a TpB questionnaire: conceptual and methodological considerations*. available at: [www.unix.oit.umass.edu /, aizen /pdf/ tpb. Measurement, pdf.](http://www.unix.oit.umass.edu/~ajzen/pdf/tpb.Meaurement.pdf)
- Armitage, C. J. (2001). Conner M. Efficacy of the Theory of Planned Behavior: a meta-analytic review. *British Journal of Social Psychology*, 40 (4), 399-471.
- Casaló, L. V., & Escario, J. J. (2018). Heterogeneity in the association between environmental attitudes and pro-environmental behavior: A multilevel regression approach. *Journal of Cleaner Production*, 175, 155-163.
- Ellison, C. W. (1983). Spiritual well-being: Conceptualization and measurement. *Journal of Psychology and Theology*, 11(4), 330-338.

- Hsu, A., & Zomer, A. (2014). Environmental performance index. *Wiley StatsRef: Statistics Reference Online*, 1-5.
- Fisher, J. (1998). *Spiritual health: its nature and place in the school curriculum*, PhD thesis, University of Melbourne.
- Godin, G., & Kok, G. (1996). The theory of planned behavior: a review of its applications to health-related behaviors. *American journal of health promotion*, 11(2), 87-98.
- Hawks, S. R., Hull, M. L., Thalman, R. L., & Richins, P. M. (1995). Review of spiritual health: definition, role, and intervention strategies in health promotion. *American journal of Health promotion*, 9(5), 371-378.
- Johnson, C. Y., Bowker, J. M., & Cordell, H. K. (2004). Ethnic variation in environmental belief and behavior: An examination of the new ecological paradigm in a social psychological context. *Environment and behavior*, 36(2), 157-186.
- Kaiser, F. G., Wölfing, S., & Fuhrer, U. (1999). Environmental attitude and ecological behaviour. *Journal of environmental psychology*, 19(1), 1-19.
- Klockner, A. CH. (2013). A comprehensive model of the psychology of environmental behavior-A meta-analysis. *Global Environmental Change*, 23, 1028-1038.
- Laidley, T. M. (2013). The influence of social class and cultural variables on environmental behaviors: Municipal-level evidence from Massachusetts. *Environment and Behavior*, 45(2), 170-197.
- Madden, T.J., Ellen, P. S., & Ajzen, I. (1992). A comparison of the theory of planned behavior and the theory of reasoned action. *Personality and social psychology bulletin*, 18 (3), 3-9.
- Manstead, A. S. R., & Parker, D. (1995). Evaluating and Extending the theory of planned behavior, In Stroebe W & Hewstone M (Eds.). *European Review of Social Psychology*, 6, 69-95.
- Mehmetoglu, M. (2010). Factors Influencing the Willingness to Behave Environmentally Friendly at Home and Holiday Settings, Scandinavian. *Journal of Hospitality and Tourism*, 10(4), 430-447.
- Steg, L., & Vlek, C. (2009). Encouraging pro-environmental behaviour: An integrative review and research agenda. *Journal of Environmental Psychology*, 29, 309-317.
- West, V. (2005). *Psychotherapy and Spirituality*, Tehran, Roshd.

Spiritual health and the environmental behavior (A survey on of Shiraz youth)

Majid Movahed Majd¹, Dorna Salamatian^{2*}

Abstract

These days, metropolitan areas face many environmental problems and Young people, through the role of capable actors in the community, can be the founders of the flow of awareness, positive social movement and appropriate environmental behavior in the field of environment. The aim of this study was to explain the environmental behavior of the youth of Shiraz through spiritual health. The statistical population was all the youth of Shiraz that using Cochran's formula, 400 people were selected as the sample size and selected using multi-stage cluster sampling method.. The research tool was a standard questionnaire that was developed using environmental behavior (Mirfardi etal, 2017) and spiritual health (Poltozion & Elison, 1983). Findings showed a positive and significant relationship between spiritual health and its dimensions (existential health and religious health) with environmental behavior. Among the contextual and demographic variables (level of education, level of education of parents, social class and gender) had a significant relationship with environmental behavior. According to the results of the study, it is suggested to find the identity of young people and increase their spiritual health, thus helping to reduce environmental problems and increase more responsible environmental behavior.

Key words: youth, environmental behavior, spiritual health, Shiraz, environment.

¹ . Professor, Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran. (mmovahed@rose.shirazu.ac.ir)

² . PhD Student, Department of Sociology, Faculty of Economics, Management and Social Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran. (D.salamatian@gmail.com)